

KAPITTEL 3

Den vanskelige ungdommen. Hva er det de holder på med?

Vi er på ingen måte de første som har interessert seg for hva barn og ungdom bedriver på fritiden. I dette kapittelet skal vi se litt på hvordan interessen særlig for ungdoms fritidsaktiviteter har utviklet seg, og hvordan denne interessen har vært preget av en viss bekymring. Hvordan og hvorfor har man undersøkt kultur- og fritidsbruk? Som vi skal se, har dette mye å gjøre med etableringen av to historisk sett nye begreper: «ungdom» og «fritid».

En konstant kilde til bekymring: Ungdommers fritid

I etterkant av første verdenskrig ble åttetimersdagen innført i en rekke europeiske og vestlige land. I Norge ble åtte timers arbeidsdag og 48 timers arbeidsuke innført i 1919. Dette hadde konsekvenser på flere områder. En ny kategori *tid* ble skapt eller oppdaget – i kjølvannet av en regulering av arbeidstiden og nye rettigheter for vanlige lønnsmottagere: *fritiden* (se Klepp og Thorsen, 1993). Denne tiden ble ikke kun oppfattet som en ny og tilgjengelig ressurs, men like mye som en ny utfordring. For hva skulle man fylle denne fritiden med? Utfordringen ble på midten av 1930-tallet gitt en egen betegnelse: «fritidsproblemet», et ord som lyder fremmedartet for dagens ører. Og det var ikke bare i Norge dette ble betraktet som en utfordring. På radio kunne man i denne perioden høre diskusjoner om hvordan man forsøkte å løse fritidsproblemet i land som Sverige og Tyskland.

Fritidsproblemet ble særlig knyttet til hva *ungdommen* brukte eller burde bruke denne tiden til. Problemet ble etter hvert også anerkjent for

å være et politisk ansvar, både på nasjonalt og lokalt nivå. I det såkalte *Fellesprogrammet* før stortingsvalget i 1945, som alle politiske partier stod samlet om etter andre verdenskrig, kan vi se at «fritidsproblemet» er et tema. Under overskriften «Kirke- og kulturpolitikk» står følgende:

I samarbeid med biblioteker, folkeakademier, idretts- og andre ungdomsorganisasjoner tas fritidsproblemet opp til grundig gjennomarbeiding med sikte på å gi ungdommen høve til å nytte sin fritid til selv å arbeide på sin utvikling og til å skaffe seg en sunn rekreasjon.¹

Dette ble blant annet fulgt opp gjennom det som har blitt omtalt som «Norges første kulturmelding»: St.prp. nr. 1. Tillegg nr. 17: Om stønad til organisert ungdomsarbeid og tiltak for fritidskultur (1949). Denne proposisjonen behandler kultur først og fremst i betydningen «fritidskultur», og har som utgangspunkt en eksplisitt bekymring for «fritidsproblemet». Gjennom støtte til ungdoms- og kulturorganisasjoner skulle man f.eks. kunne «motverka alkoholmisbruket, som i dag er eit slik alvorleg samfunnsproblem» (s. 2). Dokumentet vektlegger samtidig at alle har rett på å få tilgang til kulturgoder («å gje kvar einskild det høvet han har krav til å få del i kulturgode» (s.3)), og amatørteater nevnes som noe som bør støttes særskilt.

Oslo kommune var blant de som forsøkte å gjøre noe med problemene på lokalt nivå, blant annet gjennom en kommunal ungdomsnemnd. I juli 1949 kunne man lese om bekymringen og mulige tiltak i *Arbeiderbladet*: «Ungdommen bør få fritidslokaler rundt om i byen! Et rådgivningskontor blir satt i gang fra høsten. Oslo kommunale ungdomsnemnd håper å løse mange av fritidsproblemene».

Særlig interessant i vår sammenheng er tiltaket med å gjennomføre en undersøkelse av «hvordan ungdommen i byen tilbringer fritida, hvorfor de tilbringer tida nettopp slik de gjør, hvilke ønsker de har, og [...] hva en kan gjøre for å komme ønskene i møte så langt råd er».

¹ Sitert fra NSDs digitale arkiv over partidokumenter: <http://www.nsd.uib.no/polsys/data/parti/partidokumentarkivet/> (lest 05.07.2018).

Ungdommen bør få fritidslokaler rundt om i byen!

Et rådgivningskontor blir satt i gang fra høsten
Oslo kommunale ungdomsnemnd håper
å løse mange av fritidsproblemene

Vi spør Asbjørn Tennmann, sekretær i Oslo kommunale ungdomsnemnd, hvilke oppgaver ungdomsnemnda har tatt fatt på i forbindelse med verjerådsundersøkelsen som vi brakte melding om i går og i forbindelse med den, fritidsproblemene.

— Nemnda har i samarbeid med kommunens statistiske kontor gått i gang med en fritidsundersøkelse i byen. Undersøkelsen omfatter om lag 30 000 ungdommer fra 15 år og oppover, og vi håper å få den ferdig til høsten, forteller Tennmann.

Det vi gjerne vil få fram av undersøkelsen er hvordan ungdommen i byen tilbringer fritida, hvorfor de tilbringer tida nettopp slik de gjør, hvilke ønsker de har, og endelig hva en kan gjøre for å komme ønskene i møte så langt råd er.

— Er det mange vansker å arbeide med?

— Det største problemet når det gjelder fritidsbeskjeftigelse er lokalemangelen. Her har nemnda i lengere tid forsøkt flere utveier, og resultatene vil vel vise seg med det første.

— Tenker du på opprettelse av ungdomshus?

nemnda kan nytte en del av lokalene til fritidsbeskjeftigelse utenom sommermånedene. Dessuten skulle den gamle sløydsalen kunne innrettes som sløyd- og hobbyrom.

Denne linjen vil vi følge videre. Oppgaven må bli å få tak i små lokaler i de strøk hvor verjerådsundersøkelsen viser at det er nødvendig å drive en positiv fritidsbeskjeftigelse. Hovedoppgaven i denne sammenheng må jo først og fremst være den at ungdomsnemnda søker å komme i møte den foreringsløse og dermed tilpasningsvanskelige ungdommen.

En av de store vanskene ved siden av lokalmangelen er spørsmålet om dugelige ungdomsledere og fritidsinstruktører. For å bøte på dette kan jeg nevne at vi i øyeblikket legger opp kursplaner for ungdomslederkurser som vi tar til med til høsten i samarbeid med ungdomsorganisasjonene. Vi vil på kursene prøve å legge vekt på ungdomspsykologi og vanlige lederkunnskaper. Det sier seg selv at disse kursene først og fremst tar sikte på å støtte ungdomsorganisasjonene, men vi håper gjennom dette å finne fram til ungdom som seinere vil ta på seg arbeid som fritidsinstruktører på de felter ung-

Figur 3.1. Faksimile fra Arbeiderbladet, 2. juli 1949.

Et halvt år senere kunne man lese om resultatene fra undersøkelsen i samme avis.

Figur 3.2 Faksimile fra Arbeiderbladet, 4. april 1950.

Undersøkelsen ble gjennomført av Oslo kommunes statistiske kontor.² Den kunne blant annet avdekke at «kino og ukeblader tar en stor del av fritida», som overskriften i Arbeiderbladets oppslag lød. Undersøkelsen hadde møtt på en del metodiske problemer, kunne også avisen melde om: «Den ungdommen en skulle ha fått i viste liten interesse til å besvare skjemaene, og folkene som arbeidet med undersøkelsen ble ofte møtt med uttalelser som: Det raker ikke kommunen hva vi foretar oss i fritiden» (*Arbeiderbladet*, 4. april 1950, s. 8). Blant de som svarer, kommer det fram at et ukentlig kinobesøk er vanlig, særlig i vinterhalvåret. Guttene

2 Fritidsundersøkelsen : En enquête-undersøkelse utført for Oslo kommunale ungdomsnemnd [av] Oslo kommunes statistiske kontor. Oslo kommune. Statistisk kontor. Oslo, 1950

går mer på kino enn jentene, mens jentene går mer på dans og leser mer enn guttene, viser undersøkelsen. Samtidig har de en delt interesse for musikk: «Interessen for musikk og framfor alt lettere musikk er tydeligvis felles for jentene og guttene» (samme sted).

Denne undersøkelsen var et tidlig eksempel på en kombinasjon av interesse og bekymring for hva ungdom drev med på fritiden. Den er også et eksempel på en anerkjennelse av et kunnskapsbehov – at noen innser at man rett og slett ikke vet nok om hva ungdom gjør etter at skoledagen eller arbeidsdagen er over. Og videre, det viser også hvordan denne kunnskapen blir vurdert som viktig for kommunens sosialpolitikk og kulturpolitikk. På mange måter peker en slik undersøkelse videre mot det som denne boka handler om; kommunalt kulturarbeid blant barn og unge, samt forholdet mellom kunnskapsutvikling og politikktutvikling på dette området.

Om bruk av kultur og om måling av kulturbruk

Tidligere forskning om kulturell deltagelse og mønstre for denne har gjerne vært av nokså generell karakter og svært ofte forholdt seg eksplisitt til Pierre Bourdieus analyser av kulturell kapital og kulturelt konsum (jf. f.eks. Bourdieu, 1995, 1996). Bourdieus kjente hovedtese på dette området er at smak, deriblant i forholdet til kultur, i stor grad bestemmes av klassebakgrunn og utdanning. Dermed følger kulturbruk forutsigbare mønstre: utdanning, yrke og økonomi er gode indikatorer på hvilken type kultur man foretrekker og benytter seg av. Selv om denne tesen har blitt utfordret både av alternative teorier og nye empiriske studier, fortsetter Bourdieus analyser å ha noe i nærheten av allmenn gyldighet som referansestudie, også i norske undersøkelser.

Bildet som gis av den nasjonale kulturstatistikken og den kultursosiologiske forskningen om kulturbruk, har blitt utfylt av metastudier som gjennomgår kunnskapsstatusen på dette området. Forbruksmønstre viser seg å være overraskende stabile, til tross for flere tiårs aktiv kulturpolitikk for å demokratisere kulturen. Kultursosiologen Per Mangset gjennomgikk i 2012 kunnskapsstatusen for kulturbruksmønstre i Norge og konkluderte med at det er

«Solid empirisk dekning for å fastslå at nordmenns kulturbruk stadig i høy grad er systematisk differensiert etter sosiale bakgrunnsfaktorer, særlig ut ifra utdanningsnivå, yrkesstatus, alder og bosted, men også ut ifra kjønn» (Mangset, 2012:47).

I en undersøkelse om kulturbruk i norske storbyer ble det blant annet konkludert med at de følgende elementene kunne identifiseres som barrierer for kulturell deltagelse og opplevelse: tid, pris, interesse og avstand. Samtidig handler det ifølge denne undersøkelsen først og fremst om livsfaser: «I alt virker det som den største barrieren vi møter er ganske entydig at folks kunstkonsum i stor grad er determinert av i hvilken livsfase de befinner seg i» (Bjørnsen et al., 2012, s. 108).

En hovedkilde til kunnskap om kulturbruk i Norge har ligget i Statistisk sentralbyrås undersøkelser om kulturbruk, som er grunnlaget for den offisielle kulturstatistikken i Norge (jf. Vaage, 2007, 2009a). Samtidig har disse undersøkelsene blitt kritisert, blant annet av sosiolog Arild Danielsen (Danielsen, 2006). Danielsen påpeker at måten SSB grupperer ulike kulturtilbud sammen på, er misvisende, og at resultatene dermed blir uten den gyldigheten som en slik statistikk bør ha. Det har også vært gjennomført regionale undersøkelser hvor kulturkonsum og -deltagelse har vært viktige variabler. Den mest omfattende av disse er trolig Helseundersøkelsen i Nord-Trøndelag (HUNT). Det finnes også relevante eksempler på publikumsundersøkelser f.eks. innenfor en by eller region (TNS Gallup 2009; Vaage, 2010) og innenfor spesifikke kulturtilbud. Særlig relevant i denne sammenhengen er de tilgjengelige undersøkelsene av deltagelse i kulturskolene (Bjørnsen, 2012; Gustavsen og Hjelmbrekke, 2009). Ungdoms kulturbruk er også til en viss grad kartlagt som del av de nasjonale Ungdataundersøkelsene (Bakken, 2013, 2016, 2017, 2018; NOVA, 2014, 2015), som primært tar sikte på å tegne et bilde av ungdoms oppvekstsituasjon og levekår. Vi skal si noe om kunnskapsstatusen til og utviklingen av kulturbruksstudier på de følgende sidene.

Statistisk sentralbyrå har gjennomført systematiske kultur- og mediebruksundersøkelser siden 1991. Statistisk måling av hva slags kultur nordmenn brukte på fritiden, går imidlertid lenger tilbake. I SSBs tidsnyttingsundersøkelse i 1971/72 ble det f.eks. inkludert spørsmål om hvor mye tid folk brukte på ulike kulturelle aktiviteter, fordelt på ulike sjangre og

kulturuttrykk: hvor mye leste folk, hvor mange bøker, og i hvilke sjangre? Var det snakk om «seriøse romaner», som hadde «klare litterære kvaliteter», var det snakk om «krigsromaner, kriminal-, agent- og cowboybøker», eller heller «andre romaner», som var «underholdningsromaner som ikke henter sitt stoff fra krig, kriminalitet o.l.» (SSB, 1974). Statistikken forsøkte også å skille mellom ulike typer filmer: «Seriøst drama» var filmer med «klare kunstneriske kvaliteter», mens «underholdningsdrama» ble definert som «underholdningsfilmer som ikke henter sitt stoff fra krig, kriminalitet o.l.». Poenget med denne delen av undersøkelsen var å undersøke ikke bare omfanget av de ulike aktivitetene i fritiden til folk, men også kvaliteten på noe av det de brukte tiden på. Dermed kom det også inn en liten kulturpolitisk komponent i de tidligere ganske så deskriptive tidsbruksundersøkelsene.

Boktype

Opplysningene gjelder bøker utenom skole- og lærebøker. Grupperingen av bøker er foretatt i samråd med Statens Bibliotektilsyn.

Seriøse romaner, noveller er bøker som har klare litterære kvaliteter eller som har et klart litterært siktemål. Også bøker med emner som ofte nyttes i rene underholdningsromaner er tatt med når det er klart at boken først og fremst har litterære siktemål.

Krigsromaner, kriminal-, agent- og cowboybøker. Dette er romaner som henter sitt emne fra områdene i overskriften, og som først og fremst har underholdningsformål.

Andre romaner er hovedsakelig underholdningsromaner som ikke henter sitt stoff fra krig, kriminalitet o.l.

Religiøs litteratur er bøker med klart religiøst eller forkynnende innhold, inklusive biografier der hovedvekten legges på den omtalte religiøse liv.

Politiske, samfunnsorienterende bøker, populære samfunnsvitenskap og historie er bøker med politisk eller samfunnsvitenskapelig innhold, som ikke er så tekniske at de er regnet som faglitteratur.

Som året for utgivelsen av boken er regnet det året boken første gang kom ut.

Type film

Grupperingen av filmer etter type er foretatt i samråd med Statens Filmkontroll.

Seriøst drama er filmer med klare kunstneriske kvaliteter.

Underholdningsdrama er underholdningsfilmer som ikke henter sitt stoff fra krig, kriminalitet

o.l.

Figur 3.3. Faksimile fra SSB 1974, hefte II.

En undersøkelse som denne sa svært lite om kulturbruk og fritid blant barn og unge. Den yngste aldersgruppen som ble undersøkt, var gruppen mellom 15 og 24 år. Gruppen inkluderte med andre ord noen aldre vi i dag ville omtalt som barn/unge, men også yngre voksenpersoner. Det går fram av sammenhengen at denne gruppen oppfattes som en gruppe med unge voksne, og begrepet *ungdom* blir ikke brukt i undersøkelsen. Den nedre aldersgruppen omtales som «yngre personer». I den grad undersøkelsen går inn på spørsmål om kultur og fritid blant ulike aldersgrupper,

er det i oversikten over tid knyttet til forskjellige fritidsaktiviteter. Her ser vi f.eks. at den yngste gruppen er den som bruker mest tid på «sosialt samvær» (2,1 timer pr. dag), «idrett og friluftsliv» (0,7 timer pr. dag) og på den ganske åpne kategorien «underholdning» (0,4 timer pr. dag) (SSB, 1977, s. 69). Denne statistikken er interessant på flere nivåer sett i ettertidens lys. På et nivå sier den noe om en hverdag preget av mindre fritid og langt færre underholdningstilbud enn førtifem år senere. På et annet nivå illustrerer oversikten en vedvarende utfordring for måling av kulturaktiviteter: Hvordan skal man definere og gruppere de ulike aktivitetene? Hva er «underholdning», hva er «sosialt samvær», og hva hører hjemme i restkategorien «annen fritid»? Den mest relevante hovedkategorien i vår sammenheng – kultur – er ikke brukt overhodet i undersøkelsen fra 1971/72. Det vi kanskje i senere år ville samlet under ulike typer kulturkonsum, er i denne undersøkelsen spredd på en rekke hovedkategorier av fritid. Lesning av faglitteratur er regnet som Utdanning, høytlesning for barn er regnet som Egenarbeid, mens øvrig lesning hører hjemme under Lesning. Konsert og kino er en del av kategorien Underholdning, mens spill og dans er Sosialt samvær. Og musikkbruk er plassert et annet sted: «musikalsk utøvelse» og «lytting til grammofon» hører hjemme under Annen fritid.

Type fritidsaktivitet <i>Type of leisure activity</i>	Menn <i>Men</i>				Kvinner <i>Women</i>			
	Alder i år <i>Age in years</i>		Alder i år <i>Age in years</i>		Alder i år <i>Age in years</i>		Alder i år <i>Age in years</i>	
	15-24	25-44	45-64	65-74	15-24	25-44	45-64	65-74
Sosialt samvær <i>Socializing</i>	2,1	1,7	1,4	1,3	2,2	2,0	1,8	1,9
Radio/fjernsyn <i>Radio and television</i>	1,1	1,4	1,6	2,3	0,9	1,0	1,2	1,6
Lesing <i>Reading</i>	0,6	0,5	0,7	1,2	0,4	0,4	0,5	0,7
Idrett og friluftsliv <i>Sport and outdoor recreation</i>	0,7	0,5	0,5	0,5	0,6	0,4	0,4	0,3
Underholdning <i>Entertainment</i>	0,4	0,1	0,1	0,0	0,3	0,1	0,0	0,0
Annen fritid <i>Other leisure</i>	0,4	0,3	0,4	0,6	0,5	0,4	0,6	0,8
Reiser i samband med fritid <i>Travel in connection to leisure activities</i>	0,7	0,4	0,4	0,2	0,5	0,3	0,3	0,2
Tallet på observasjoner <i>Number of observations</i>	682	1 179	1 197	331	687	1 357	1 278	364

Figur 3.4. Faksimile fra SSB 1977, s. 69.

Statistikken over det norske folks bruk av kultur ble utviklet et steg videre femten år senere. Da publiserte SSB den første undersøkelsen som kun tok for seg kultur- og mediebruk (SSB, 1992). Kategoriene for kulturbruk var disse:

Kino
 Idrettsarrangement
 Folkebibliotek
 Teater/musikal/revy
 Kunstutstilling
 Museum
 Konsert med populærmusikk
 Konsert med klassisk musikk
 Ballett-/danseforestilling
 Opera/operette

For hver kategori ble det registrert andel som har benyttet det aktuelle kulturtilbudet siste 12 måneder, samt gjennomsnittlig antall besøk i løpet av samme periode. Som vi skal se i neste kapittel, danner disse kategoriene og spørsmålene også grunnstammen i vår undersøkelse av kulturbruken til barn og unge i Drammen. I SSBs undersøkelse var hovedkategoriene for mediebruk disse:

Fjernsyn
 Radio
 Plate/kassett/CD
 Avis
 Bok
 Ukeblad
 Video
 Tidsskrift

For mediebruk var de viktigste oversiktene knyttet til andel som benyttet ulike massemedier en gjennomsnittsdag, og til antall minutter som ble brukt til de ulike mediene på en gjennomsnittsdag.

Det som også var nytt med denne undersøkelsen, var at den inkluderte aldersgruppen mellom 9 og 15 år. Kultur- og mediebruksundersøkelsen viste et mønster som nok var kjent, men ikke dokumentert i samme grad tidligere: Barn og ungdom var ivrigere, til dels langt ivrigere, brukere av kulturtilbud enn folk i andre aldersgrupper. Mens alle 9–15-åringene oppga at de hadde benyttet ett eller flere av kulturtilbudene som inngikk i undersøkelsen i løpet av de 12 siste månedene, hadde for eksempel en

fjerdedel av voksne over 66 år ikke benyttet *noen* av tilbudene i samme periode. Barn og unge (fordelt i aldersgruppene 9–12 år, 13–15 år, 15–19 år) var også de mest aktive brukerne av både kino, teater, bibliotek, konserter og danseforestillinger.

Kultur- og mediebruksundersøkelsen fra 1991 illustrerer også et annet kjennetegn ved slike undersøkelser, som vi skal diskutere senere i boka. Det gjelder ulikhetene mellom kultur- og mediebruk og utfordringene med å skaffe sammenlignbare tall over tid. Medietilbud, tekniske plattformer og formidlingsformer endrer seg langt raskere enn for kulturtilbud. Hovedkategoriene for kulturbruk kan sammenlignes over mange tiår, mens medietilbudene og kategoriene for mediebruk kan endre seg kraftig over en 10–20-årsperiode. Det viser kategoriene for henholdsvis kulturbruk og mediebruk i 1991-undersøkelsen med all mulig tydelighet: For kulturbruk kan og blir de samme kategoriene fremdeles benyttet, mens listen over medietilbud på ingen måte gjenspeiler de muligheter, tilbud og bruksmønstre som preger dagens mediehverdag.

Siden undersøkelsen av det norske folks kultur- og medievaner i 1991 har SSB med jevne mellomrom gjennomført og publisert undersøkelser av kultur- og mediebruk (jf. SSB, 1995). I 1996 ble den første utgaven av Norsk mediebarometer publisert (SSB 1996), som siden har blitt publisert årlig. Her er også alderskategorien 9–15 år inkludert. I 1998 ble så den første utgaven av Norsk kulturbarometer publisert, fremdeles med barn og unge fra 9 år inkludert. Denne undersøkelsen har siden blitt gjennomført i 2000, 2004, 2008, 2012 og 2016.

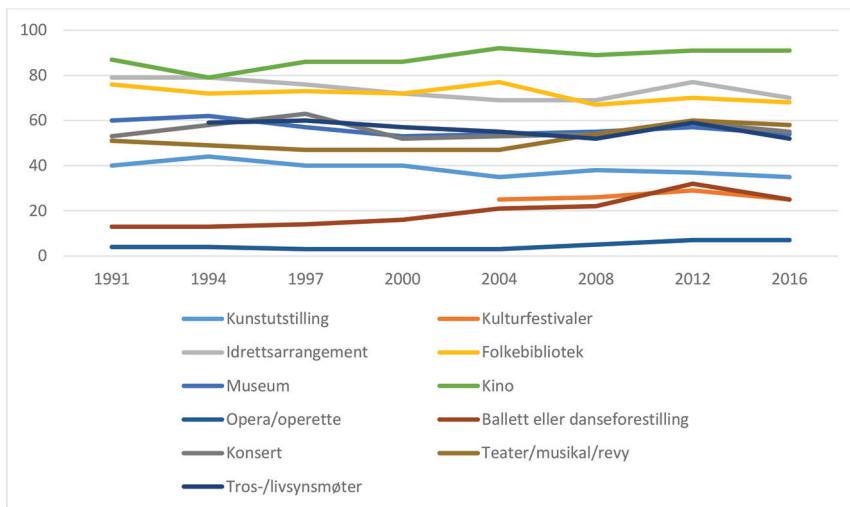
Om vi setter sammen noen hovedtall fra de ulike kulturbarometrene for resultatene for den yngste aldersgruppen, får vi en oversikt som vist i tabell 3.1.

Utviklingen over tid kan illustreres av denne figur 3.5, som er basert på de samme tallene.

Vi skal ikke gå nærmere inn på de enkelte kategoriene og de mer detaljerte svarene her. Det overordnede inntrykket som kulturbruksstatistikken fra SSB gir for den unge aldersgruppen, er at kulturbruken er høy og stabil. Barn og unge er og har vært aktive kulturbrukere i hele den 25-årige perioden som vi har statistikk for, som figuren ovenfor tydelig

Tabell 3.1. Kulturbruk i aldersgruppen 9-15 år mellom 1991 og 2016.

Kulturbruk i aldersgruppen 9-15 år 1991-2016, fordelt på ulike kulturtilbud	1991	1994	1997	2000	2004	2008	2012	2016
Kunstutstilling	40,0	44,0	40,0	40,0	35,0	38,0	37,0	35,0
Kulturfestivaler					25,0	26,0	29,0	25,0
Idrettsarrangement	79,0	79,0	76,0	72,0	69,0	69,0	77,0	70,0
Folkebibliotek	76,0	72,0	73,0	72,0	77,0	67,0	70,0	68,0
Museum	60,0	62,0	57,0	53,0	54,0	55,0	57,0	54,0
Kino	87,0	79,0	86,0	86,0	92,0	89,0	91,0	91,0
Opera/operette	4,0	4,0	3,0	3,0	3,0	5,0	7,0	7,0
Ballett- eller danseforestilling	13,0	13,0	14,0	16,0	21,0	22,0	32,0	25,0
Konsert	53,0	58,0	63,0	52,0	53,0	54,0	59,0	55,0
Teater/musikal/revy	51,0	49,0	47,0	47,0	47,0	54,0	60,0	58,0
Tros-/livsynsmøter		59,0	60,0	57,0	55,0	52,0	59,0	52,0

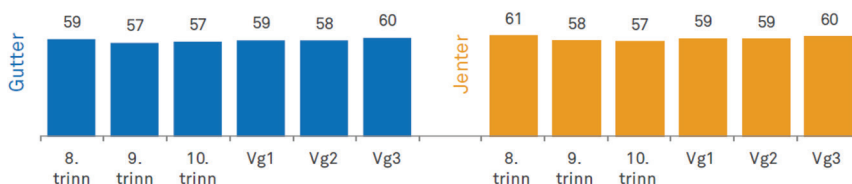
Figur 3.5. Kulturbruk i aldersgruppen 9-15 år mellom 1991 og 2016.

illustrerer. Rundt 90 % går på kino, rundt 70 % bruker biblioteket, og godt over halvparten besøker museum, går på konsert og på teater. Samtidig er det også en høy grad av stabilitet i kulturbruken over den samme tidsperioden. Noen svake utviklingstrekk kan vi likevel identifisere. De tradisjonelle formidlings- og opplysningsinstitusjonene bibliotek og museum har hatt en viss nedgang i bruken i denne aldersgruppen. Og i motsatt retning ser det ut som de kulturtilbudene som vi samler under begrepet

scenekunst – opera, ballett/dans og teater/musikal/revy – har hatt en viss stigning i bruken i perioden.

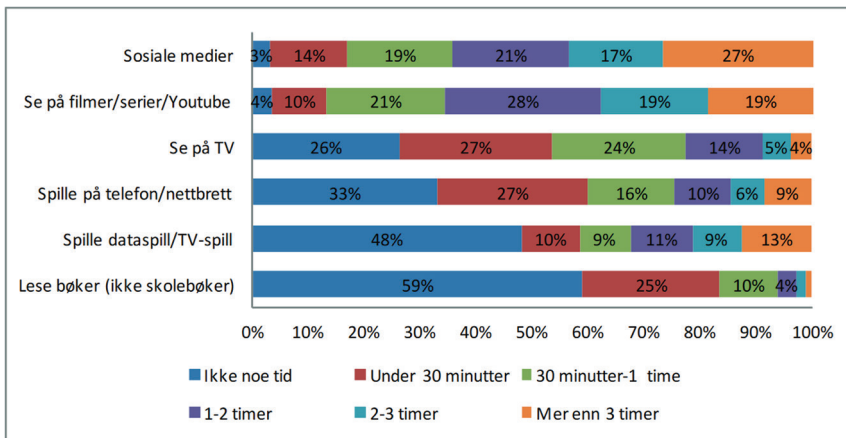
En annen kilde til informasjon om ungdoms livsvilkår og fritidsaktiviteter er den årlige Ungdataundersøkelsen. Denne har vært gjennomført årlig siden 2010, og er en landsomfattende spørreundersøkelse blant ungdom i ungdomsskolen og på videregående skole. Temaet for undersøkelsen er bredt: «foreldre og venner, skole, lokalmiljø, fritidsaktiviteter, helse og trivsel, rusmiddelbruk, risikoatferd og vold». Dette inkluderer også spørsmål om kulturbruk og fritidsinteresser. Det stilles blant annet spørsmål om hvor ofte ungdommen har brukt visse kulturtilbud den siste måneden eller i løpet av de siste 12 månedene, i likhet med spørsmålene i SSBs kulturbarometer. Kategoriene for kulturbruk overlapper også i stor grad med kategoriene fra SSBs undersøkelser: kino, bibliotek, idrettsarrangement, teater/revy, konsert, musikkfestival og kunstutstilling/museum (Frøyland, 2017). I tillegg etterspørres ungdommens praksis med bruk av medier, skjermtid, trening og andre fritids- og friluftaktiviteter. Hovedresultatene fra Ungdataundersøkelsen blir publisert i årlige nasjonale rapporter (f.eks. Bakken, 2018, 2017, 2016). I disse nasjonale rapportene er imidlertid resultater fra kulturbruksdelen av fritidskartleggingen *ikke* inkludert, slik at det er uklart hva denne viser, og hvilken utvikling den eventuelt dokumenterer. Dette skyldes at det er kommunene selv som velger om disse spørsmålene skal inkluderes i de lokale Ungdataundersøkelsene. Det som derimot er inkludert, er resultater fra spørsmål om ungdommene er fornøyde med kulturtilbudet på det stedet de bor. I den nasjonale Ungdatarapporten for 2018 er resultatene på dette spørsmålet som vist i figur 3.6.

Prosentandel som synes at kulturtilbudet der de bor er bra
– etter kjønn og klasstrinn

Figur 3.6. Faksimile fra Bakken 2018, s. 25.

Det har også blitt publisert enkelte regionale og lokale rapporter, som behandler resultatene på kommune- eller fylkesnivå. Den mest relevante i vår sammenheng er rapporten Ung i Buskerud 2017.³ I denne finner vi for eksempel en oversikt over den tidsbruken ungdom rapporterer at de bruker på bøker, digitale medier og sosiale medier. Svarene på spørsmålet «Tenk på en gjennomsnittsdag. Hvor lang tid bruker du på følgende?» fordeler seg som vist i figur 3.7.

Figur 3.7. Tidsbruk på ulike medier. Hentet fra Bentsen og Kristiansen 2017, s. 47.

En tredje kilde til informasjon om barn og unges fritid, medie- og kulturbruk finner vi i Medietilsynets undersøkelser. Siden 2003 har Medietilsynet med jevne mellomrom gjennomført undersøkelser for å kartlegge mediebruk og medievaner blant barn og unge. Disse undersøkelsene viser tidsbruk på ulike typer medier, bruk av og eierskap til mobiltelefon, og hvilke spesifikke serier/programmer m.m. som er mest populære i denne aldersgruppen (se f.eks. Medietilsynet, 2018).

Som vi har sett, har det i en årrekke vært gjort forsøk på å systematisk undersøke hva barn og unge gjør på fritiden. Utgangspunktet for slike undersøkelser har i flere sammenhenger vært en viss bekymring for hva ungdom gjør og ikke gjør etter skolen og når skolearbeidet (forhåpentligvis) er fullført. Det såkalte *fritidsproblemet*, som ikke lenger er et ord som

3 <https://www.korus-sor.no/wp-content/uploads/2017/10/Rapport-Ungdata-Buskerud-2017.pdf> (lest 12.09.2018).

gir mening, ble særlig knyttet til ungdom. Dermed kunne en overskrift i Arbeiderbladet i 1949 lyde «Oslo kommunale ungdomsnemnd håper å løse mange av fritidsproblemene» (jf. s. 46–47). Selv om den bekymrede retorikken fra 1940-tallet er ganske utdatert i ettertidens lys, er koblingen mellom ungdomsundersøkelser og det vi kan kalle sosialpolitisk interesse, fremdeles tett. Den landsomfattende Ungdataundersøkelsen har for eksempel levekår, psykisk helse og risikoatferd som sentrale temaer for undersøkelsen. I undersøkelser som denne får dermed målinger av tidsbruk en viss normativ og problemfokuset slagside. De ulike kategoriene for fritid og aktiviteter får på den måten raskt en enten positiv eller negativ vurdering i utgangspunktet. Den følgende formuleringen fra den siste nasjonale Ungdatarapporten kan illustrere noe av dette normative, sosialpolitiske utgangspunktet:

I ungdomsforskningen har det tradisjonelt vært vanlig å skille mellom uteorientert og hjemmeorientert fritid. Mens en hjemmeorientert fritid gir foreldre muligheter til å kontrollere barnas handlinger, har ungdom større spillerom til å eksperimentere med rusmidler eller prøve ut grenser på andre måter når de oppholder seg utenfor hjemmet (Bakken, 2018, s. 54).

Og videre, på samme sted: «Med et endret fritidsmønster endres gjerne bekymringene rundt ungdoms bruk av fritiden. I dag vekker digitale aktiviteter foran skjermer av ulikt slag større uro enn det ustrukturerte samværet med jevnaldrende ute på gatehjørnet» (Bakken, 2018,). Som vi ser, blir slike spørsmål om fritid koblet til begrep som bekymring, kontroll, eksperimentering og utprøving av grenser. Det er også to typer bekymring i spill her, hvor kanskje den nyeste – bekymringen for overdreven og asosial skjermbruk – er i ferd med å overta for den tidligere bekymringen for alt det man kan finne på når man ikke er hjemme. Eksemplet illustrerer også en av de utfordringene vi står overfor når vi skal måle barn og unges bruk av tid generelt og bruk av kultur spesielt: I hvilken grad inneholder undersøkelsene, enten eksplisitt eller implisitt, en normativ vurdering av de ulike formene for bruk av tid? Dette er en sentral utfordring både analytisk og empirisk. Empirisk fordi en eventuell normativ ladning av svaralternativer vil kunne påvirke de svarene som faktisk blir gitt. Dersom det signaliseres at en viss form for atferd representerer noe

negativt, vil respondenter kanskje komme til å underrapportere på slike kategorier. Analytisk fordi bruken av resultatene nødvendigvis blir en annen dersom det er et formål å begrense en type atferd og/eller fremme en annen type atferd. En slik normativitet er kanskje et stykke på vei uunngåelig, og i noen tilfeller villet og ønsket, men vi vil hevde at slik normativitet må gjøres eksplisitt og tydelig når resultater skal analyseres og kommenteres.

En annen utfordring som eksemplene på kulturbruksundersøkelser viser, har med de konkrete kategoriene for tids- og kulturbruk å gjøre. Utviklingen av SSBs kategorier for henholdsvis kultur- og mediebarometeret viser for eksempel som vist over at folks bruk av tid til kulturelt innhold spres mellom tradisjonsrike institusjoner som på mange måter gjør det samme som for hundre år siden, og medietilbud og -kanaler som blir utdaterte og byttes ut i løpet av en tiårsperiode. Rent empiriteknisk skaper dette problemer for det å undersøke utvikling av kultur- og mediebruk over tid, siden det er utfordrende å vite om man måler det samme på tvers av de nye og utgåtte kategoriene: Er podkastlytting og radiolytting en og samme aktivitet, eller er de to vesensforskjellige aktiviteter? Og – gir det mening å slå sammen ulike former for skjermbasert aktivitet, eller er f.eks. mobilbruk og bruk av nett-TV så ulikt at det bør være to ulike kategorier? Viktigere enn de statistiske utfordringene for studier over tid er likevel at undersøkelsene inneholder kategorier som er relevante for den gruppen som skal delta i undersøkelsen. Da er manglende inkludering av relevante medier, kulturtilbud eller plattformer et større problem enn det å inkludere utdaterte eksempler på slike. Med andre ord: For en medieundersøkelse i dag er det en langt større feil å *ikke* inkludere Snapchat enn å inkludere spørsmål om det relativt utdaterte minidiscformatet. Og når det er forskere som skal konstruere undersøkelser rettet mot en ganske annen generasjon, står en potensiell kulturell generasjonskløft i fare for å få store konsekvenser for treffsikkerheten til undersøkelsene.

I de to neste kapitlene presenterer og diskuterer vi de viktigste resultatene fra vår egen undersøkelse, hvor vi har forsøkt å møte de nevnte utfordringene om normativitet og treffsikkerhet på best mulig måte. Vår undersøkelse deler en del spørsmålskategorier og tematikk med de undersøkelsene som vi har vist til i dette kapitlet: historiske undersøkelser av

ungdom og fritid, Statistisk sentralbyrås undersøkelser av tids-, kultur- og mediebruk, Ungdatas systematiske og omfattende undersøkelser av ungdoms liv og fritid, samt Medietilsynets kartlegging av medievanene til barn og unge. Samtidig gjør kombinasjonen av kategorier, spørsmål og lokal forankring som vår survey inneholder, denne undersøkelsen til noe annet. De nasjonale dataene gir en nyttig komparativ kontekst. Vi mener også at det nasjonale (og dels regionale) nedslagsfeltet som representeres av f.eks. Ungdata, SSB og Medietilsynet, bør og kan kompletteres av en undersøkelse av den typen vi har gjennomført.